

means of abundance ($30611 \text{ ind.} \cdot \text{m}^{-2}$) and biomass ($198.97 \text{ mg.} \cdot \text{m}^{-2}$) were characteristic on the grey silt with shell mix. These means were smallest on the black silt with shell mix – $2800 \text{ ind.} \cdot \text{m}^{-2}$ и $18,2 \text{ mg.} \cdot \text{m}^{-2}$ respectively.

Keywords: Ostracoda, meiobenthos, Odesa coastal region

УДК 547.587 (582.776.5 : 582.671)

О.М. УСЕНКО

Інститут гідробіології НАН України
пр. Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна

ЕНДО- ТА ЕКЗОГЕННІ ФЕНОЛКАРБОНОВІ КИСЛОТИ *TRAPA NATANS* L. I *NUPHAR LUTEA* L.

Досліджено вміст фенолкарбонів кислот у фітомасі та воді в заростях *Trapa natans* і *Nuphar lutea*. Встановлено, що як в клітинах, так і серед позаклітинних виділень *Trapa natans* переважають оксибензойні кислоти. Кислоти оксибензойної групи домінують і у виділеннях *Nuphar lutea*, тоді як у фітомасі цієї рослини значно більше оксикоричних кислот.

Ключові слова: фенолкарбонів кислоти, *Trapa natans*, *Nuphar lutea*

Фенольні сполуки належать до найпоширеніших поліфункціональних метаболітів рослинних організмів. Для вищих водяних рослин характерна наявність значної кількості фенолів як в клітинах, так і в складі позаклітинних виділень. Багато з цих сполук, кількість яких коливається залежно від виду рослин, здатні викликати алелопатичний ефект у інших представників гідрофлори. Інтенсивний розвиток макрофітів може суттєво обмежувати вегетацію планктонних водоростей і, що особливо важливо, знижувати інтенсивність «цвітіння» води синьозеленими водоростями [2].

Відомо, що рослини із значною біологічною активністю містять велику кількість фенольних кислот. Багато з них (кавова, корична, кумарова, ферулова, галова, ванілінова) відзначаються високим алелопатичним потенціалом і як алелохімічні агенти викликають численні фізіологічні ефекти. Зокрема, відомо, що фракції, які містять фенольні кислоти, здатні гасити вільні радикали, в тому числі, гідроксильний радикал, а також інгібувати пероксидне окиснення ліпідів [4].

Однією з вищих водяних рослин, що відзначаються значною біологічною активністю, вважають глечики жовті (*Nuphar lutea*), у заростях яких найбільш виражений ефект зниження чисельності мікрофлори, порівняно з іншими макрофітами [1]. Значний інтерес також викликає водяний горіх (*Trapa natans*), площі заростання якого останнім часом суттєво збільшились на київській ділянці Канівського водосховища. Відомо, що під впливом екзометаболітів *Trapa natans* спостерігається зменшення вмісту розчиненого у воді кисню і зміна рН середовища в сторону підкислення [1]. Очевидно, ці ефекти можуть бути пов'язані з впливом фенольних кислот. В зв'язку з цим, метою нашої роботи було визначення вмісту фенолкарбонів кислот (ФКК) у фітомасі вищих водяних рослин з плаваючим листям *Trapa natans* і *Nuphar lutea* та у воді в їхніх заростях.

Матеріал і методи досліджень

Дослідження проводили з *Trapa natans* L. і *Nuphar lutea* L., відібраних у липні 2013 р. у затоці Собаче гирло (придаткова система київської ділянки Канівського водосховища). Фенолкарбонів кислоти з фітомаси виділяли за допомогою іонообмінних смол КУ-2 та ЕДЕ-10П [3]. Для визначення екзогенних ФКК відбирали воду у заростях досліджуваних вищих водяних рослин і очищували її від сторонніх домішок за допомогою фільтрувального паперу. Отриманий фільтрат об'ємом 2 дм^3 пропускали через колонку з катіонітом КУ-2, а надалі – через аніоніт ЕДЕ-10п.

Визначення ФКК проводили методом високоефективної рідинної хроматографії-мас-спектрометрії на приладі AGILENT 1200/Quadrupole 6130 Гідробіологічного аналітичного центру Інституту гідробіології НАН України. Використовували колонку Zorbax Eclipse XDB-C18 Nanow-Bore 2,1×150 мм і систему розчинників вода-ацетонітрил з додаванням 0,1% мурашиної кислоти. Швидкість потоку складала 1 мл/хв, об'єм ін'єкції – 100 мкл. Джерело іонізації – ESI(+), напруження на фрагментаторі – 70В. Детектування проводили у режимі моніторингу одиночних іонів (123, 139, 149, 155, 165, 169, 171, 181, 182, 195, 199, 209, 225 m/z).

Для кількісного визначення ФКК використовували хроматографічно чисті ФКК виробництва фірми Sigma-Aldrich. Ідентифікацію речовин проводили шляхом порівняння часу їх утримання на хроматограмах дослідного і контрольного зразків.

Результати досліджень та їх обговорення

Згідно з результатами хроматографічного аналізу, у фітомасі обох досліджених рослин присутні такі ФКК як бензойна, *p*-оксибензойна, саліцилова, корична, α -резорцилова, протокатехова, кумарова, ванілінова, галова, кофейна, ферулова і бузкова (таблиця).

Таблиця

Вміст фенолкарбових кислот у фітомасі *Trapa natans* і *Nuphar lutea* (мкг/г) та у воді (мкг/дм³) в їхніх заростях

m/z	Фенолкарбові кислоти	<i>Trapa natans</i>		<i>Nuphar lutea</i>	
		Вміст фенолкарбових кислот			
		фітомаса	вода	фітомаса	вода
123	Бензойна	3454,2	38,13	377,2	15,0
139	<i>p</i> -оксибензойна	439,6	5,44	102,2	0,2
139	Саліцилова	114,4	4,14	110,2	0
149	Корична	35,6	2,65	87,2	0
155	Протокатехова	59,6	0	43,6	0,1
155	α -резорцилова	56,8	0,09	26,6	0,3
155	β -резорцилова	18,8	0	0	0
165	Кумарова	45,2	0,24	29,4	0
169	Ванілінова	202,4	3,25	632,2	0
171	Галова	1003,6	0	144,2	2,9
181	Кофейна	43,2	0	1194,8	0
195	Ферулова	43,2	0,44	56,4	0,1
199	Бузкова	78,2	1,58	15,6	0,7
225	Синапова	14,1	0,18	0	0
Загальна сума		5565,9	56,14	2819,6	19,30

Слід зазначити, що у *Trapa natans* визначені також β -резорцилова і синапова кислоти, які відсутні в фітомасі *Nuphar lutea*. Цікаво, що *Trapa natans* містить понад 5,5 мг/г ФКК – найбільшу кількість порівняно з багатьма іншими видами вищих водних рослин [3]. Натомість, у *Nuphar lutea* їх вміст майже вдвічі нижчий – лише 2,8 мг/г.

Серед визначених фенолкарбових кислот у *Trapa natans* максимальною кількістю характеризувалась бензойна кислота, яка складала 62% від їх загального вмісту. Водночас фітомаса *Nuphar lutea* найбільше містила кофейної кислоти, кількість якої становила майже половину від суми всіх визначених ФКК.

Слід підкреслити, що у *Trapa natans* знайдено також високі концентрації галової, *p*-оксибензойної, ванілінової та саліцилової кислот – тобто кислот оксибензойного ряду. Ці ФКК складала майже 97% від їх загальної кількості.

Водночас, для *Nuphar lutea* спостерігається інший розподіл ФКК, а саме майже однаковий вміст оксибензойних та оксикоричних кислот – 51,5 та 48,5 % відповідно.

Для характеристики алелопатичного потенціалу вищих водних рослин та оцінки їх впливу на формування якості води велике значення має визначення інтенсивності екскреції ними екзометаболітів, в тому числі фенолкарбонових кислот. Аналіз зразків води, відібраних у заростях досліджуваних макрофітів свідчить, що склад екзогенних ФКК лише в загальних рисах відповідає внутрішньоклітинному пулу цих речовин і відзначається низкою характерних відмінностей. Зокрема, на відміну від фітомаси, переважна більшість екзогенних ФКК як у заростях *Trapa natans*, так і *Nuphar lutea* належать до оксибензойних кислот. Крім того, у воді не знайдено 4–7 фенольних кислот, присутніх у фітомасі рослин. На наш погляд, це може пояснюватись їхніми низькими концентраціями внаслідок незначної інтенсивності екскреції або швидкої трансформації у водному середовищі, можливо, завдяки життєдіяльності мікроорганізмів чи інших рослин. Водночас відсутність у воді в заростях *Nuphar lutea* кофейної кислоти, яка у великій концентрації присутня в фітомасі цієї рослини, дозволяє висловити припущення, що накопичення розчинених ФКК значною мірою є наслідком не пасивної дифузії, а активного транспорту цих речовин, зумовленого особливостями їхнього метаболізму. Очевидно, ці особливості можуть відігравати роль у забезпеченні розширення ареалу існування водних рослин та їх впливу на формування рослинних угруповань.

Цікаво зазначити, що в заростях *Trapa natans* активна реакція води нижча, порівняно з заростями *Nuphar lutea*: величина рН становила 7,0 і 7,7 відповідно. Крім того, в місцях спільного зростання цих рослин спостерігалось ще більше підкислення води – до рН 6,7. Враховуючи кількісні показники накопичення ФКК у водному середовищі, можна припустити, що ці сполуки беруть участь у формуванні активної реакції води, причому внаслідок спільної вегетації досліджених рослин виділення ФКК може посилюватись.

Висновки

1. Досліджені макрофіти *Trapa natans* і *Nuphar lutea* містять значну кількість фенолкарбонових кислот. У фітомасі *Trapa natans* визначено 5565,9 мкг/г, а в клітинах *Nuphar lutea* – 2819,6 мкг/г ФКК.
2. Переважна більшість ендегенних ФКК *Trapa natans* належить до оксибензойних кислот, тоді як у фітомасі *Nuphar lutea* кількість оксибензойних та оксикоричних кислот майже однакова.
3. Накопичення екзогенних ФКК у заростях макрофітів характеризується певними особливостями. У виділеннях *Nuphar lutea* значно підвищується частка оксибензойних кислот, причому відсутня навіть кофейна кислота, яка у фітомасі складає майже половину всіх визначених ФКК. Це дає підстави розглядати активний транспорт ФКК як елемент метаболізму рослин.

1. Кирпенко Н. И. Влияние высших водных растений на водоросли (обзор). / Н. И. Кирпенко, О. М. Усенко // Гидробиол. журн. – 2012. – Т. 48, № 6. – С. 64–86.
2. Сакевич О. Й. Алелопатія в гідроекосистемах / О. Й. Сакевич, О. М. Усенко. – К.: Логос, 2008. – 342 с.
3. Усенко О. М. Аналіз фенолкарбонових кислот в фітомасі вищих водних рослин / О. М. Усенко, І. Н. Коновец // Гидробиол. журн. – 2014. – Т. 50, № 3. – С. 51–66.
4. Choi Chang-Suk. Phenolic acid composition and antioxidative activity of white *Panax ginseng* / Choi Chang-Suk, Kim Kyung-Im, Hng Hee-Do et al. // J. Ginseng Res. – 2006. – Vol. 30, № 1. – С. 22–30.

О.М. Усенко

Институт гидробиологии НАН Украины, Киев

ЭНДО- и ЭКЗОГЕННЫЕ ФЕНОЛКАРБОНОВЫЕ КИСЛОТЫ TRAPA NATANS L. И NUPHAR LUTEA L.

Исследовано содержание фенолкарбоновых кислот в фитомассе и воде в зарослях *Trapa natans* и *Nuphar lutea*. Установлено, что среди эндо- и экзогенных ФКК *Trapa natans* преобладают оксибензойные кислоты. Кислоты оксибензойной группы доминируют и в выделениях *Nuphar lutea*, однако в фитомассе этого растения значительно больше оксикоричных кислот.

Ключевые слова: фенолкарбоновые кислоты, *Trapa natans*, *Nuphar lutea*

O.M. Usenko

Institute of Hydrobiology of NAS of Ukraine, Kyiv

ENDO- AND EXOGENOUS PHENOL CARBONIC ACIDS IN TRAPA NATANS L. AND NUPHAR LUTEA L.

The content of phenol carbonic acids was studied in the phytomass and in the water in the thickets of *Trapa natans* and *Nuphar lutea*. It has been found that oxybenzoic acids prevail among endo- and exogenous phenol carbonic acids of *Trapa natans*. The acids of oxybenzoic group dominate among exometabolites of *Nuphar lutea*, whereas oxycinnamic acids – in the phytomass of this plant.

Keywords: phenol carbonic acids, *Trapa natans*, *Nuphar lutea*

УДК 591.9:595.36(282.247.32)

А.Е. УСОВ, Т.В. ОБЕРЕМЧУК

Институт гидробиологии НАН Украины

пр. Героев Сталинграда, 12, Киев, 04210, Украина

ЧУЖЕРОДНЫЕ ВИДЫ АМФИПОД В РЕКЕ ДЕСНЕ, УКРАИНА

Представлены результаты исследований современного распространения (2003-2014 гг.) чужеродных понто-каспийских амфипод на разных участках р. Десны на территории Украины. Всего в русле реки отмечено пять видов понто-каспийских гаммарид и один вид корофиид (*Corophium curvispinum* Sars, 1895). Наиболее распространенным видом гаммарид является *Dikerogammarus haemobaphes* (Eichwald, 1841), его частота встречаемости от устья до границы с РФ составляла 82%. Гаммариды *Obesogammarus obesus* (Sars, 1894) и *Chaetogammarus ischnus* (Stebbing, 1898) отмечались не выше 450-го км от устья (с. Мезин) и имели низкую встречаемость. *Dikerogammarus villosus* (Sowinsky, 1894) и *Obesogammarus crassus* (Sars, 1894) на протяжении 220 км от устья реки имеют высокую частоту встречаемости (соответственно 100 и 60%), а выше 370-го км от устья (с. Спасское) отмечены не были.

Ключевые слова: амфиподы, виды понто-каспийского комплекса, чужеродные организмы, река Десна, распространение

Мониторинг расселения чужеродных видов и изучение их роли в новых местообитаниях – одна из важнейших задач современной гидробиологии. Амфиподы являются наиболее распространёнными чужеродными видами в бассейнах крупных рек Европы; их продвижению в реках, а также последствиям для экосистем в последние десятилетия уделяется много внимания [10]. Днепр с каскадом водохранилищ относится к так называемому «центральному инвазионному коридору» [10], в то же время отсутствует современная информация о видовом составе и распределении этих видов амфипод в самом длинном его притоке – реке Десне. Поэтому целью настоящей работы является анализ современного распределения чужеродных понто-каспийских амфипод в русле Десны на территории Украины.

Материал и методы исследований

Данные о видовом составе и распределении чужеродных видов амфипод в русле Десны были получены на основе ревизии проб макробеспозвоночных, отобранных в летне-осенний период в 2003-2014 гг. на различных створах реки от ее устья до с. Камень у границы с Российской Федерацией (табл.). Для каждой станции отбора проб указано приблизительное расстояние от устья Десны, а также близлежащий населенный пункт. Всего обработано 22 пробы, 18 из которых были отобраны в зарослях погруженных макрофитов –, три пробы бентоса и одна – с каменной отсыпки берегоукрепления. Каждая проба является интегральной, полученной на основе объединения трех проб: для проб из зарослей макрофитов навеска сырой массы растений составляла 300-600 г, для бентосных проб площадь отбора – 0,14 м². Отбор и обработка проб выполнены согласно [4]. Для видовой идентификации организмов